

УДК 339.13:658.8:638.1

СТРАТЕГІЧНІ ІМПЕРАТИВИ РОЗВИТКУ АГРОПРОДОВОЛЬЧОГО РИНКУ УКРАЇНИ

І.О. Крюкова д.е.н., доцент

Одеський державний аграрний університет, Одеса, Україна

О.В. Назаренко к.е.н., доцент

Сумський національний аграрний університет, Суми, Україна

Крюкова І.О., Назаренко О.В. Стратегічні імперативи розвитку агропродовольчого ринку України.

В статті розглянуто стратегічні орієнтири розвитку національного агропродовольчого ринку в контексті посилення інтеграційних зв'язків з європейським економічним простором. Обґрунтовано стратегічні інституційні важелі регулювання агропродовольчого ринку з урахування проблеми забезпечення продовольчої безпеки країни. Визначено пріоритетні напрями реалізації стратегії інноваційних перетворень в сфері АПВ та регулювання подальшого розвитку вітчизняного агропродовольчого ринку.

Ключові слова: стратегія, агропродовольчий ринок, агропромислове виробництво, продовольча безпека, інноваційна модель розвитку

Крюкова И.А., Назаренко А.В. Стратегические императивы развития агропродовольственного рынка Украины.

В статье рассмотрены стратегические ориентиры развития национального агропродовольственного рынка в контексте усиления интеграционных связей с европейским экономическим пространством. Обоснованы стратегические институциональные рычаги регулирования агропродовольственного рынка с учетом проблемы обеспечения продовольственной безопасности страны. Определены приоритетные направления реализации стратегии инновационных преобразований в сфере АПВ и регулирования дальнейшего развития отечественного агропродовольственного рынка.

Ключевые слова: стратегия, агропродовольственный рынок, агропромышленное производство, продовольственная безопасность, инновационная модель развития

Kryukova I.A., Nazarenko O.V. Strategic imperatives the development of the agri-food market in Ukraine.

The strategic orientations of the development of national agri-food market in the context of increased integration with the European Economic space are considered in the article. The strategic institutional control levers the agri-food market, taking into account the problems of the country's food security have been grounded here. The main priorities for implementation of the strategy of innovative changes in the agro-industrial sector and management of further development of the domestic agri-food market were identified.

Keywords: strategy, agri-food market, agro-industrial production, food security, innovation model of development

Стратегічний розвиток вітчизняного агропродовольчого ринку України в контексті підписання економічної угоди з Європейським співтовариством вимагає комплексного дослідження пріоритетних напрямів і перспектив подальшого удосконалення важелів регулювання національного ринкового механізму та виходу українських виробників сільськогосподарської продукції та продукти харчування на світовий ринок. Вирішення даного завдання можливо лише за рахунок активного впровадження інноваційних інструментів розвитку національного агропродовольчого ринку.

Аналіз останніх досліджень та публікацій

Стратегічні орієнтири реалізації інноваційної моделі розвитку вітчизняного агропромислового виробництва та удосконалення механізму функціонування агропродовольчого ринку завжди були в центрі наукових досліджень провідних вітчизняних та зарубіжних вчених-економістів. Видатний вклад у розвиток науково-теоретичних, методичних і прикладних аспектів формування дієвої стратегії інноваційного розвитку підприємств АПВ зробили: В.Г. Андрійчук, В.Я. Амбросов, М.Я. Дем'яненко, П.Т. Саблук, Ю.О. Луленко, Ю.Я. Лузан, В.Я. Месель-Веселяк, О.І. Дацій, І.Ю. Гришова, С.М. Ілляшенко та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми

Разом з тим, негативні тенденції дисбалансу сучасного стану кон'юнктури агропродовольчого ринку та низький рівень забезпечення і споживання населення України стратегічними продуктами харчування свідчать про необхідність проведення подальших наукових досліджень, спрямованих на обґрунтування стратегічних орієнтирів подальшого розвитку національного агропродовольчого ринку на інноваційній основі, що є неодмінною умовою забезпечення продовольчої безпеки країни в контексті посилення західноєвропейської інтеграції.

Метою статті є обґрунтування стратегічних аспектів розвитку вітчизняного агропродовольчого ринку в контексті реалізації інноваційної моделі подальшого функціонування

АПВ та забезпечення продовольчої безпеки країни.

Виклад основного матеріалу дослідження

Актуальність питань стратегічного розвитку національного аграрного ринку на основі переходу на інноваційну модель розвитку та необхідність формування економічних передумов для реалізації стратегій в сфері АПВ за останні роки є незаперечною ознакою якісно нового рівня управління і зміщення орієнтирів вітчизняної аграрної політики в бік зміцнення позицій національного продовольчого сектору у світовому просторі. Стратегічна спрямованість на здійснення інноваційних зрушень в агропромисловому секторі свідчить про завершення епохи спонтанних, хаотичних ринкових перетворень, які здійснювались під впливом короткотермінових внутрішніх і зовнішніх факторів. Інноваційний тип стратегій довгострокового розвитку на сучасному етапі вийшов за рамки суто теоретичних наукових концепцій і постає головною рушійною силою досягнення конкурентних переваг як на національному, так і на світовому аграрному ринку. Стратегічний вектор економічних зрушень перетворюється на потужний інструмент забезпечення сталого зростання і покращення якісних показників функціонування національної економіки. Протягом останніх років держава приділяє значну увагу до розробки і забезпеченні програм реалізації основних національних стратегій: стратегічна програма, Стратегія подолання бідності, Стратегія економічного і соціального розвитку України на 2004-2015 роки «Шляхом європейської інтеграції», Державна цільова програма розвитку українського села на період до 2015 року, Стратегія розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 року та ряд інших стратегічних програм, що окреслюють головні орієнтири розвитку національного ринку в довгостроковій перспективі [1, 2].

Вітчизняне агропромислове виробництво володіє значним інноваційним потенціалом, який має постати потужним інструментом структурної трансформації національної економіки та сприяти зростанню рівня науково-технологічного розвитку країни в цілому. Стратегічним завданням державної політики на сучасному етапі є модернізація АПВ в цілому, забезпечення збалансованого інноваційного розвитку всіх його сфері секторів, зростання рівня інноваційної активності суб'єктів агропромислового ринку, стимулювання попиту на результати наукових розробок і кваліфікований персонал.

У багатовимірній економічній системі національного ринку найважливіше місце займає аграрний ринок та ринок продовольчих товарів, оскільки саме рівень його розвитку зумовлює безпеку існування нації в умовах глобальних інтеграційних змін європейського і світового ринків. Якісні і кількісні показники стану розвитку продовольчого ринку країни визначають її стратегічне положення

у світовому просторі, а рівень забезпечення продовольчої безпеки країни постає потужним інструментом досягнення переваг у рейтингу найбільш розвинутих країн світу.

Виконання принципових стратегічних завдань розвитку вітчизняного продовольчого ринку вимагає пошуку адекватних механізмів і дієвого інструментарію реалізації інноваційної моделі, що в свою чергу ставить першочергові вимоги активізації інвестиційного забезпечення АПВ.

Агропромислове виробництво є універсальною інтегрованою системою, тіснота взаємовідносин і взаємозв'язків якої віддзеркалює комплексний характер інноваційних перетворень в кожному його секторі і підкомплексі. Формування сприятливих умов активізації інноваційної діяльності АПВ в цілому одночасно каталізує універсальний механізм реалізації інноваційного потенціалу всіх його сфер, галузей і комплексів, дає потужний імпульс подальшого розвитку національного агропромислового ринку. Досягнення конкурентних переваг на основі переходу на інноваційну модель розвитку висуває найбільш гостру й актуальну проблему сьогодення – поліпшення інвестиційного забезпечення інноваційних зрушень [3].

Негативна тенденція скорочення обсягів і вартості інвестиційних потоків, спрямованих в сфері інноваційної трансформації вітчизняного агропромислового ринку зумовлюється чинниками як ендогенного, так і екзогенного характеру. Розробка стратегій активізації іноземних інвестицій у сферу вітчизняного АПВ має враховувати специфічні невирішені проблеми, що притаманні вітчизняній економіці, зокрема, агропромислового виробництва. Серед найгостріших проблемних аспектів, що вимагають негайного вирішення в спектрі дії ендогенних чинників, провідні вітчизняні вчені виділяють: слабкий рівень захисту прав власності суб'єктів агропромислового і продовольчого ринку, бюрократичні перепони в процесі оформлення ліцензій і дозволів на здійснення підприємницької діяльності і реалізацію бізнес-проектів, низька результативність функціонування національної податкової системи (зокрема, повернення ПДВ експортерам, агресивна практика податкових перевірок) [4, 5].

Комплекс зовнішніх факторів, що супроводжують негативну реакцію міжнародних інвесторів на дію несприятливого інвестиційного клімату в Україні, зумовлюється проблемними змінами процесу трансформації фінансової системи Європейського Союзу. Вирішення комплексу цих проблем практично неможливо забезпечити шляхом розробки стратегій розвитку вітчизняного агропродовольчого ринку. Поряд з цим, вони показують можливі зміни і спектр напрямів модернізації інвестиційного і фінансового забезпечення, які має враховувати вітчизняна практика в процесі подальших інтеграційних прагнень до ЄС.

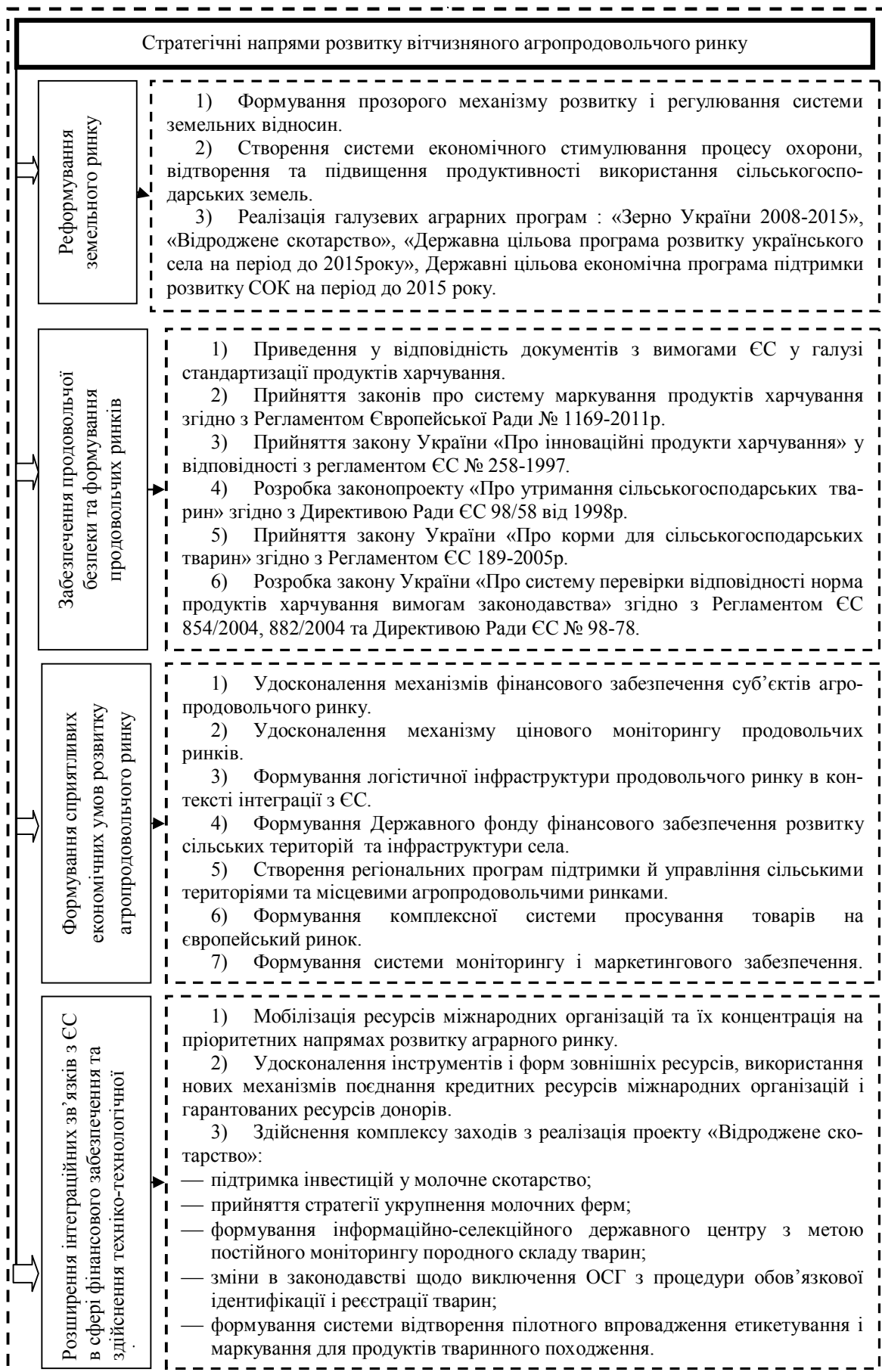

Рис. 1. Напрями стратегічного розвитку агропродовольчого ринку України

Серед таких проблем екзогенного характеру вагомий вплив мають: пряма банківська рекапіталізація фінансової системи Європейського ринку, впровадження єдиних правил надання державної фінансової допомоги європейським банкам, консолідація європейського фондового ринку, застосування методів запобігання офшорним юрисдикціям з метою відтоку капіталу.

Стратегічні орієнтири розвитку агропродовольчого ринку України в сучасних умовах дії угоди між Україною та ЄС про створення і поглиблення всеосяжної вільної торгівлі зорієнтовані на формування режиму найбільшого сприяння у торгівлі сільськогосподарською продукцією та продуктами її промислової переробки. Стратегічна мета спільної аграрної політики України із країнами Європейського співтовариства передбачає створення зони вільної торгівлі з ЄС та подальшу інтеграцію на внутрішній європейський ринок вітчизняних продуктів харчування (рис. 1). У відповідності з існуючою стратегією, Україні необхідні додаткові преференції, що забезпечать кращі конкурентні позиції на європейському рівні. Досягнення поставленої стратегічної мети може бути забезпечено шляхом реалізації у господарську практику інноваційної моделі розвитку вітчизняного агропродовольчого ринку та шляхом пристосування вітчизняного законодавства до засад внутрішньої і зовнішньої торговельної політики ЄС [6]. Пріоритетними сферами інноваційної трансформації в контексті досягнення поставленої мети в сучасних умовах постають: вітчизняна нормативно-правова база, формування комплексної системи просування вітчизняних продуктів харчування на європейський ринок, мобілізація міжнародних фінансових ресурсів та активізація процесу залучення іноземних інвестицій, удосконалення інструментів і механізмів фінансового забезпечення інноваційних перетворень та фіскальна політика, удосконалення інституційного забезпечення інноваційних перетворень, концентрація і кластеризація вітчизняних виробників у сфері АПВ.

Прийняті у вітчизняному нормативно-правовому середовищі стратегії і програми активізації розвитку агропромислового виробництва, зокрема, Державна цільова програма розвитку українського села на період до 2015 року, Стратегія розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 року, має бути доповнена принциповими рішеннями у таких ключових сферах економічного і адміністративного управління:

- 1) розробка стратегії імпортозаміщення продуктів харчування;
- 2) формування стратегії розвитку високотехнологічних секторів АПВ;
- 3) стратегія реалізації структурних реформ (що включає механізми і інструменти державної фінансової підтримки, інноваційної трансформації інфраструктури аграрного і продовольчого ринків), стратегія збільшення обсягів експорту продуктів харчування (рис. 1).

Стратегічний розвиток у напрямку формування дієвого механізму підтримки сільських територій має концентруватись у сфері виконання відповідних фінансових програм його забезпечення [7]. Економічно виваженими й обґрунтованими є механізми залучення фінансових ресурсів шляхом спільного фінансування розвитку сільських територій в рамках європейської програми ENPARD та національних програм бюджетної фінансової підтримки АПВ. Ключовим принципом розбудови сільських територій і стимулювання розвитку агропродовольчого ринку постає працевлаштування сільського населення шляхом використання практики створення сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів. Удосконалення механізму державної фінансової підтримки має враховувати необхідність запровадження прозорих схем виплат, що передбачає доцільність створення Державного агентства з питань виплати субсидій і надання державної допомоги агропромислому сектору національної економіки. Ключові елементи і важелі програми державної стратегії розвитку сільських територій представлені на рис. 2.

Важливе стимулююче значення для активізації розвитку виробництва органічної сільгосппродукції і продуктів харчування мало прийняття ВРУ Закону України «Про виробництво та обіг органічної сільськогосподарської продукції та сировини» № 425-VII чинності з січня 2014 року. Разом з тим, контроль якості та безпеки органічної продукції здійснюється за допомогою, в основному, зарубіжних стандартів і нормативів, зокрема: EU: Regulation (EEC) № 2092/91 (Європейська Постанова «Про органічне виробництво і відповідні правила маркування сільськогосподарських та харчових продуктів»), JAS: Japanese Organic System (система японських стандартів і нормативів), NOP: US National Organic Program (стандарт якості США), BioSuisse – система стандартів Швейцарської організації виробників органічної продукції. Вітчизняна система стандартів з питань якості і безпеки виробництва органічних продуктів харчування, в тому числі й молокопродуктів, представлена українськими стандартами органічного аграрного виробництва і продуктів харчування Біолан Україна. Таким чином, розробка і удосконалення національного законодавства з питань виробництва органічних продуктів харчування, продуктів дитячого харчування, нормативів якості і безпеки продуктів промислової переробки сільськогосподарської сировини є одним з головних стратегічних завдань впровадження інноваційної моделі розвитку вітчизняного ринку продуктів харчування. Суттєвим кроком в даному напрямі є розробка Концепції державної Програми розвитку органічного виробництва в Україні, підготовлений Федерацією органічного руху України за дорученням Міністерства аграрної політики та продовольства України.

Стратегічною платформою для реалізації умов впровадження інноваційної моделі розвитку продовольчого ринку має стати система пільгового оподаткування. Стратегічні орієнтири державних важелів фіскальної політики мають бути спрямовані на компенсацію ризиків, пов'язаних із здійсненням інноваційних перетворень підприємствами, що входять до складу агропромислового комплексу. Тактичним завданням реалізації стратегічного курсу податкового стимулювання інноваційної активності з боку державних органів є здешевлення вартості інвестицій, що спрямовуються в сферу інновацій-

них зрушень. Досвід найрозвинутіших країн Європи і світу доводить, що податкові важелі постають активним інструментом здійснення стратегій інноваційного розвитку у сфері АПВ.

В сучасних умовах активізації інноваційної діяльності суб'єктів ринку сільськогосподарської сировини та готових продуктів харчування стратегія державного стимулювання інноваційних структур може бути реалізована у вигляді таких конкретних важелів і форм: інвестиційний податковий кредит, дослідницький податковий кредит, інвестиційна податкова знижка (рис. 3).

Рис. 2. Програма стратегічного розвитку агропродовольчого ринку

З метою реалізації запропонованої стратегії податкового стимулювання інноваційних перетворень в АПВ об'єктивно необхідними є трансформація умов здійснення фіскальної політики держави та зміщення акцентів в напрямі розробки системи заходів стимулюючого характеру переходу на інноваційну модель розвитку національного виробництва. Серед першочергових заходів з боку урядових органів слід відмітити наступні:

- Необхідність розробки чіткої системи головних критеріїв надання інвестиційних податкових кредитів, пільг і знижок. Стратегічною метою такої системи має стати кардинальне оновлення і модернізація техніко-технологічної бази, випуск інноваційної продукції, запровадження прозорих схем здійснення фінансово-господарської діяльності.
- Використання дієвої схеми індикаторів оцінювання результативності надання податкових

- пільг, знижок і кредитів. Ключовими критеріями такої системи показників мають стати: зниження енерго- і матеріаломісткості вітчизняної продукції, збільшення обсягів виробництва і питомої ваги інноваційної продукції, окупність державних податкових кредитів приростом виробництва інноваційної продукції, ріст інноваційної активності діяльності, створення додаткових робочих місць, зростання рівня конкурентоспроможності підприємств та національної економіки в цілому).
- Розробка економічно обґрунтованих ставок і нормативів надання податкових пільг та податкових кредитів для різних секторів національної економіки, видів економічної діяльності, розмірів бізнесу з урахуванням критерію пріоритетності агропромислового виробництва.
  - Застосування додаткових важелів надання податкових кредитів, їх коефіцієнтів і строків виплати для депресивних агропромислових регіонів країни.
  - Використання економічних нормативів для бюджетних обмежень щодо обсягів надання податкових пільг, які, у відповідності з світовою практикою фіскального стимулювання інноваційної діяльності, не мають перевищувати 50% розміру прибуткового податку підприємств.
- Успішна реалізація стратегії адаптації вітчизняного агропродовольчого ринку до інноваційної моделі розвитку економіки України залежить від забезпечення подальшого розвитку галузей на основі наукомістких підходів та інноваційних рішень, що формують інноваційне ядро такої стратегії. Стратегічні завдання формування наукомістких інноваційних підходів концентруються у таких пріоритетних напрямках:
- 1) Розробка та впровадження принципово новітніх технологій, що забезпечують глибоку та комплексну промислову переробку сільськогосподарської сировини на основі сучасних фізико-хімічних та електрофізичних способів для виробництва екологічно безпечних продуктів харчування з широким спектром функціональних і споживчих властивостей.
  - 2) На основі останніх досягнень сучасної науки, мікробіології, генетики обґрунтування стратегічних принципів агропродуктової комбінаторики високотехнологічного виробництва якісно нових поколінь продуктів харчування. Перспективними напрямками інноваційних перетворень в системі якості, безпеки і товарного вигляду продукції мають стати удосконалення складу і властивостей продуктів, використання нано- і мікрокапсул для адресної доставки корисних біоактивних речовин, наприклад, в молоко-

продукти, розширення асортименти продукції для різних вікових груп споживачів, виробництво дієтичних та лікувально-профілактичних видів інших груп продуктів харчування.

3) Удосконалення біотехнологічних процесів промислової переробки сільгоспсировини, виробництво нових видів продуктів харчування з підвищенням рівнем харчової та біологічної цінності на основі використання активних рекомбінантних і мутантних штамів і консорціумів мікроорганізмів (ферментів, амінокислот, вітамінів тощо).

4) Створення новітніх біокаталітичних і біосинтетичних технологій виробництва продуктів з використанням біологічно активних добавок, що носять імуномодельючий, антиоксидантний і біокорегуючий характер. Надходження на український ринок таких інноваційних, безпечних і якісних продуктів харчування дозволить знизити рівень захворювань, ступінь впливу шкідливих для здоров'я людей, що мешкають в екологічно небезпечних регіонах, речовин і факторів зовнішнього середовища.

5) Генетичні розробки формування заданих якісних і функціональних характеристик у сільськогосподарських тварин для створення інноваційних технологій промислової переробки і зберігання сільгоспсировини з метою забезпечення високої якості продуктів, розширення можливостей зберігання та мінімізації втрат сировини.

6) Розробка та впровадження інтегральної системи моніторингу, управління, контролю за якістю та безпекою сировини і продуктів харчування на всіх етапах руху готового товару від виробника до кінцевого споживача.

Висновки

Проведені дослідження дозволили зробити висновок, що стратегічні імперативи подальшого розвитку вітчизняного агропродовольчого ринку зосереджені як у сфері механізму інституційного регулювання національного агропромислового виробництва, так в площині фінансового забезпечення моделі інноваційних трансформацій національного АПВ. Вирішення проблеми забезпечення продовольчої безпеки країни та реалізації експортного потенціалу можливо лише за рахунок переходу на інноваційну моделі розвитку. Імперативами реалізації такої моделі в сучасних умовах господарювання постають важелі і інструменти нарощування обсягів інвестиційних, фінансових, податкових, операційних потоків, які органічно поєднуються у рамках єдиної фінансової архітектури АВП, механізм ефективної взаємодії яких постає в центрі подальших наукових досліджень.

Список літератури:

1. Стратегія розвитку аграрного сектору економіки України на період до 2020 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://minagro.gov.ua/ru/node/7644>
2. Стратегія інноваційного розвитку України на 2009-2018 роки та на період до 2039 року. Державне агентство України з інвестицій та розвитку [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.in.gov.ua/>.
3. Шабатура Т.С. Інвестиційні потоки як фактор нарощення інноваційного потенціалу підприємств [Електронний ресурс]. Економіка: реалії часу. Науковий журнал. 2013. №3. – С. 160-165. – Режим доступу до журн.: <http://economics.opu.ua/files/archive/2013/n3.html>
4. Хорунжий М.Й. Розробка аграрно-продовольчої доктрини України – імператив часу / М.Й. Хорунжий // Основні напрями високоефективного розвитку пореформеного агропромислового виробництва в Україні на інноваційній основі. – К.: ІАЕ УААН, 2002. – С. 214-220.
5. Каблук П.Т. Національна доктрина продовольчої безпеки в Україні / П.Т. Каблук, Г.М. Калетнік, С.М. Кваша, В.І. Власов, М.А. Лисак // Економіка АПК. – 2011. – № 8. – С. 3-12.
6. Кужель В.В. Теоретичні засади модернізації аграрної економіки / В.В. Кужель, Я.В. Солтик. // Вектор науки ТГУ. Серія: Економіка и управление. – Россия. Тольятти, 2012. – № 4(10). – С. 83-87.
7. Гришова И.Ю. Финансовое обеспечение перерабатывающих предприятий в контексте формирования финансовых потоков / И.Ю. Гришова // Азимут научных исследований: экономика и управление. – Россия. – 2012. – № 1. – С.22-24.

Надано до редакції 19.04.14

Крюкова Ірина Олександрівна / Kryukova Irina Alexandrovna
kryukovaia1@rambler.ru

Назаренко Олександр Володимирович / Kryukova Irina Alexandrovna
alexnazarenko@rambler.ru

Посилання на статтю / Reference a Journal Article:

Стратегічні імперативи розвитку агропродовольчого ринку України [Електронний ресурс] / І.О. Крюкова, О.В. Назаренко // Економіка: реалії часу. Науковий журнал. – 2014. – № 4 (14). – С. 20-26. – Режим доступу до журн.: <http://economics.opu.ua/files/archive/2014/n4.html>